

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ
СУЧАСНОЇ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВSOCIO-PSYCHOLOGICAL CAUSES
OF MODERN EMIGRATION OF UKRAINIANS

У статті представлено результати теоретико-аналітичного висвітлення й емпірико-практичного дослідження соціальних передумов і психологічних причин еміграції українців. Мета: на підставі результатів емпірико-практичного дослідження висвітлити особливості міграційної поведінки та соціально-психологічні причини еміграції сучасних українців. Методи: анкета міграційної готовності й ціннісно-життєвих орієнтирів сучасних українців; для вивчення психологічної готовності до міграції ми застосували принципи та методи експертної оцінки відповідей наших респондентів – юнаків і дівчат.

Результати: міграційна готовність – це психологічне новоутворення, яке в змістовому плані являє собою спрямовану активність, установку на добровільну зміну місця проживання. Міграційна готовність має комплексну детермінацію, тобто джерело міграційної готовності не може бути тільки внутрішнім або тільки зовнішнім. Під міграційними настроями ми маємо на увазі сукупність орієнтацій і мотивів агента, що пов'язані з його бажанням виїзду за кордон з різною метою. У межах дослідження ми розглядаємо еміграційні настрої як компонент міграційної готовності сучасного юнацтва в контексті передумов потенційної (можливої) еміграції. Висновки. Отримані результати вказують на зневіру, розчарування, відсутність бачення власних перспектив у країні, що, безумовно, суттєво впливає на формування міграційної готовності. Можна з упевненістю сказати, що міграційні настрої поширені серед української молоді. Елементами міграційної готовності є як зовнішні (основними з яких є економіка, безпека, матеріальний стан), так і внутрішні (особливості суб'єктивного образу світу респондентів, їхні ціннісні та моральні орієнтації, прагнення до самореалізації) причини. Ключовими мотивами міграції сьогодні є низький рівень доходів і соціально-економічні чинники. Відповідно, мова йде про те, що не задовольняє в Україні: низький рівень доходів, нестабільна політична ситуація й неможливість реалізації свого професійного досвіду.

Ключові слова: міграційна готовність,

міграційні настрої, міграційна поведінка, ціннісно-життєві орієнтири школярів.

The article presents the results of theoretical and analytical coverage and empirical and practical study of social preconditions and psychological causes of emigration of Ukrainians. Purpose: based on the results of empirical and practical research to highlight the peculiarities of migration behavior and socio-psychological causes of emigration of modern Ukrainians. Methods: questionnaire of migration readiness and values of life of modern Ukrainians; to study the psychological readiness for migration, we used the principles and methods of expert assessment of the responses of our respondents – boys and girls. Results: migration readiness is a psychological neoplasm, which in terms of content is a directed activity, an attitude to a voluntary change of residence. Migration readiness has a complex determination, ie the source of migration readiness cannot be only internal or only external. By migratory attitudes, we mean a set of orientations and motives of the agent, which are related to his desire to go abroad for different purposes. In our study, we consider emigration sentiment as a component of the migration readiness of modern youth in the context of the preconditions of potential (possible) emigration. Conclusions: The obtained results indicate despair, frustration, lack of vision of one's own prospects in the country, which, of course, significantly affects the formation of migration readiness. It is safe to say that migratory sentiments are widespread among Ukrainian youth. Elements of migration readiness are both external causes (the main of which are: economy, security, financial situation) and internal (features of the subjective image of the world of respondents, their values and moral orientations, the desire for self-realization). The key motives for migration at the moment are low incomes and socio-economic factors. Accordingly, it is about what is not satisfactory in Ukraine: low income, unstable political situation and the inability to implement their professional experience.

Key words: migration readiness, migration moods, migration behavior, values and life guidelines for schoolchildren.

УДК 159.9.072
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.33>

Срібна О.В.

orcid.org/0000-0002-1473-9506

к.психол.н.,

доцент кафедри безпеки польотів факультету льотної експлуатації та обслуговування повітряного руху Льотної академія

Національного авіаційного університету

Сучасний розвиток української держави визначається як період трансформаційних процесів, пошуку власного шляху розвитку та зміни цінностей. Криза традиційних ціннісних орієнтацій особливо яскраво проявляється у сфері праці, ставленні до роботи. Так, в умовах сьогодення не «спрацьовують» колективістські ідеали, стала непрестижною низка професій, які поважали раніше та вважали суспільно корисними; змінилося ставлення до своєї батьківщини: зараз молодь бажає навчатися, працювати, а то й переїхати на постійне проживання до іншої країни.

Міграційна поведінка має серйозні соціальні наслідки, які необхідно враховувати й прогнозувати. Ми вважаємо важливим здійснення психологічного аналізу її механізмів, рушійних сил і факторів. Серед можливих факторів, які впливають на міграційну поведінку особистості, ми можемо виділити формування міграційної готовності серед юнаків і трансформацію цінних орієнтацій сучасного суспільства.

Виступаючи, на нашу думку, ключовим елементом системи міграційних процесів і вводячи до структури міграційної поведінки, тобто суб'єктивного виміру міграції, еміграційні

настрої донині не привернули значної уваги сучасних дослідників. Частково цей феномен присутній у несистемних та ескізних роботах з міграційної тематики, а також у роботах Л. Орбан-Лембрик [2, с. 4].

У межах дослідження ми розглядаємо еміграційні настрої як компонент міграційної готовності сучасного юнацтва в контексті передумов потенційної (можливої) еміграції. При цьому зазначимо, що останні далеко не завжди призводять до виїзду з країни.

Спираючись на досвід концептуалізації міграційних процесів, ми можемо схарактеризувати дослідницьке поле еміграційних настроїв у структурному сенсі так (якщо підходити до еміграційних настроїв як до системного, комплексного явища):

1. Багаторівневий аналіз ситуацій/контекстів, у яких відбувається формування еміграційних настроїв. Це означає, що на метарівні цими контекстами є процеси глобалізації, світова економічна криза, актуалізація туристичних практик, інформатизація та інтернетизація соціального простору; на макро- й мезорівнях – процеси соціокультурної трансформації українського суспільства, зміни інститутів влади, темпів економічного зростання, інституційні зміни та структурні зрушення в соціально-груповій і професійній системі нашого суспільства; на мікрорівні – зміна системи цінностей, зразків поведінки, моделей ідентифікації акторів, емоційний та інтелектуальний фон (характерний будь-якому агенту як особистості) формування еміграційних настроїв, а також структура та специфіка повсякденності [1, с. 101].

2. Дослідження специфіки суб'єктів еміграційних настроїв. Тут центром уваги має стати сучасне українське юнацтво як соціокультурна спільнота, резерв інтелектуальної еліти суспільства, інтелігенції. Суб'єкт – орієнтоване дослідження передбачає також урахування стилів життя, повсякденних практик, специфіки економічного та соціального статусу школярів і студентства. Тобто в загальному вигляді (безвідносно до дослідження) суб'єктна орієнтованість дослідження еміграційних настроїв означає розкриття й пояснення процесів формування та існування еміграційної суб'єктності як феномена, її детермінантів, проявів і наслідків. Це передбачає в тому числі й аналіз структури внутрішніх детермінант діяльності суб'єктів еміграційних настроїв (вивчення цінностей, моральних позицій, зразків поведінки, моделей ідентифікації, мотивів).

3. Дослідження мотивів еміграційних настроїв. Слідом за О. Рибаківським [3, с. 173–179] ми пропонуємо, як уже зазначалося вище, диференціювати фактори на об'єктивні (наприклад, рівень життя, матеріальне становище студента та його сім'ї,

фах навчання тощо) і суб'єктивні – елементи внутрішнього світу суб'єкта, які актуалізують у його свідомості потребу та бажання до еміграції (наприклад, моральні позиції юнаків, ціннісні орієнтації, професійні плани).

4. Дослідження хронологічного зв'язку «еміграційні настрої – установки – дії» (реальний виїзд за кордон), тобто трансформації когнітивно-емоційного феномена у феномен соціальний, екстерналізований, об'єктивований. Вагоме значення для вивчення закономірностей формування еміграційної поведінки має з'ясування особливостей прийняття рішення про виїзд за кордон.

Міграція як важливе соціально-економічне явище в сучасному суспільстві має внутрішні підстави й різноманітні зовнішні прояви. При цьому важливу роль відіграють рівень домагань індивіда, його здатність задовольняти свої потреби тощо.

Отже, на процес міграції впливають різноманітні чинники: психологічні, моральні, соціальні тощо. Спочатку відбувається заострення причин, що спонукають людину до міграції, під дією зовнішніх або внутрішніх чинників. Далі послідовно розгортаються етапи міграції: формування мотиву, пошук оптимального рішення, дії, зміни, реакція та вплив мешканців нового місця переселення на дії мігранта.

Вивчення феномена міграції в сучасному соціальному контексті, незважаючи на його актуальність, часто має лейтмотивом лише інструментальні дослідницькі завдання, що призводить до несистематичного характеру наукового пошуку, безумовно, цікавого й іноді евристичного, але не такого, що може призвести до конструювання універсальної схеми дослідження міграції. У цьому сенсі О. Ровенчак [4, с. 125, 129], розглядаючи міжнародну міграцію крізь призму її причин і наслідків, відзначає, що в науковій літературі міжнародна міграція здебільшого розглядається або як причина, або як наслідок певних змін у соціальній, культурній чи особистісній площині, проте її причини та наслідки зазвичай не класифікуються за критеріями цих площин. У зв'язку з цим цікавою видається думка Т. Юдіної, яка відзначає, що в сучасному дискурсі недостатньо враховується роль міграції як потужного чинника соціальної динаміки сучасного суспільства, розвитку економічних, політичних, соціокультурних процесів [5, с. 272].

Тобто системна інкорпорованість міграції як сучасного елементу відтворення все більш відкритих соціальних систем, як усе більш диференційованого феномена, що вже сформував цілий спектр явищ сфери міграції, ставить перед психологією виклик єдності й уніфікованості досліджень багатоманітних міграційних процесів.

Міграційна готовність є окремим випадком психологічної готовності людини до чого-небудь. Найчастіше психологічна готовність досліджується в руслі проблематики психічних станів і трактується як фактор, який опосередковує реалізацію потенційних можливостей людини в конкретних умовах. При цьому сутність готовності розуміється неоднаково. У дослідженні ми спираємося на визначення, за яким міграційна готовність – це установка, схильність суб'єкта, що виникає при передбаченні ним певного об'єкта (або ситуації) і забезпечує стійкий, цілеспрямований характер перебігу діяльності. З позицій теорії психологічних систем [3, с. 188–194; 4, с. 130–135] міграційна готовність розуміється як прагнення добровільно змінити регіон проживання, що виникає в людини на основі протиріч між його образом світу, що включає й оцінку місця проживання, а також бажаного майбутнього, з одного боку, і його способом життя, з іншого боку, які перестали відповідати один одному.

У дослідженні брали участь різні вікові групи: учні загальноосвітніх середніх шкіл Кіровоградської області (№ 16, 17 і колегіум). В емпірико-практичному дослідженні взяли участь 58 школярів 10 та 11 класів. Загальна кількість – 131 особа.

Для емпіричного дослідження міграційної готовності сучасних українців ми розробили анкету, яка розкриває основні соціокультурні та ціннісно-моральні аспекти цього явища.

Для систематичного аналізу отриманої інформації від респондентів ми виділили такі блоки: соціально-культурні уявлення про свою та інші країни; міграційні уявлення й наміри; міграційні плани та міграційні готовність молоді; патріотизм молоді України; морально-культурні орієнтації молоді України.

Відповіді опитуваних школярів на питання «Чи важливо для Вас знання історичного минулого в розумінні життя країни та її населення?» говорять про те, що молодь неоднозначно ставиться до цього питання: з одного боку, є розуміння важливості вивчення історичного минулого своєї країни (41,9%), а з іншого – громадяни нашої країни можуть не надавати великої значимості історичному минулому своєї Батьківщини (52,6%). Цікавим є також порівняння процентного співвідношення відповідей. Більшість школярів (17 та 16 школа – по 53 %, колегіум – 75%).

Друге питання – «Наскільки, на Вашу думку, розвинена національна ідея в Україні?» – для опитуваних респондентів виявилось дискусійним. У деяких групах воно було каталізатором для цікавих обговорень про те, наскільки присутня чи ні національна єдність між українцями та чи є спільний шлях нації в напрямі розбудови нашої держави.

У відповідь ми отримали такі дані: 50,3% відповіло, що національна ідея відіграє певну

роль, але вона не є ключовою для важливих змін у державі. Цей результат указує на те, що досліджувані не вважають національну ідею провідною в курсі важливих державних змін. І лише 28,5% зазначили, що національна ідея відіграє провідну роль у розвитку держави.

Питання «Як Ви ставитесь до сучасної України як держави?» спрямоване на дослідження оцінного ставлення молоді до України як держави. Думки опитуваних розділилися так: 32,51% вважають, що Україна не гірша за інші держави, а 37,8% – не відчують гордості за Україну. Такі результати вказують на суперечливе ставлення юнацтва до своєї країни. Відповіді опитуваних свідчать про те, що ставлення студентів і школярів до сучасної соціально-політичної та економічної ситуації в Україні як значущої об'єктивної умови самореалізації в країні є досить критичним. 77,2% опитаних хвилюються через безлад в економіці, політиці та культурі в нашій державі. Така негативна оцінка умов життя у своїй країні може згубно впливати на психіку молодих людей і викликати бажання залишити її.

Вивчення джерел, якими користується молодь у пошуках інформації про закордонні держави, дало можливість отримати таку інформацію від респондентів. Перевагу надають джерелам ЗМІ (33%). Це є досить передбачуваним, адже зараз основним джерелом інформації для молоді є Інтернет, телебачення, преса та кінематограф. Так як питання передбачало запис власного варіанта, то 12 осіб записали такий варіант, як Інтернет, підкреслюючи роль Інтернет-мереж у своєму житті.

На жаль, інформація в Інтернеті не завжди буває правдива, вона може бути викривленою або неперевіреною. Це може створювати певні нереалістичні уявлення молоді про закордонні країни. Але водночас Інтернет може дати багато можливостей для молоді в плані реалізації своїх міграційних планів. Існує безліч проєктів для роботи, навчання в інших країнах, які можна знайти в мережі. Також функціонують різні соціальні програми, які надають змогу спілкування он-лайн з представниками інших держав.

Друге джерело, яке виділили респонденти, – це подорожі за кордон та інформація від знайомих. Такий варіант відповіді обрали 2 та 21% відповідно. І найменш популярними виборами стали освіта (17,4%) і книжки (5,6%). На жаль, респонденти вказали, що навчальні програми в навчальних закладах не надають істотної кількості інформації про закордонні держави.

У другому блоці питань анкети ми виділили такий параметр, як міграційні уявлення та прагнення молоді. Питання передбачає дослідження думки респондентів про кількість знайомих людей, які бажають переїхати за кордон.

Ми намагалися з'ясувати, яка переважаюча думка про міграцію панує серед юнацтва. Варіант відповіді «Бажаючих поїхати за кордон багато» набрав найбільшу кількість голосів (42%). Це свідчить про значне поширення міграційних настроїв серед сучасної молоді. 23% респондентів відповіли, що «при можливості поїхали б усі». Таким чином, результати опитування говорять про переважання відповідей, які свідчать про значну тенденцію юнацтва й молоді до потенційної міграції.

Щодо питання «Що, на Ваш погляд, може стримувати бажаючих поїхати за кордон?» ми отримали такі результати. Основною проблемою в бажаючих переїхати за кордон є нестача коштів, на думку респондентів (32,2%). 21% вважає, що незнання або погане знання мови іншої країни може стати перешкодою при влаштуванні життя в іншій країні. 15,6% – відсутність контрактів на навчання або роботи.

Таким чином, молодь визнає об'єктивні причини, які можуть стати на заваді при переїзді в іншу країну. Але може турбувати те, що саме матеріальні причини та відсутність практичних навичок (знання мови) є більш вирішальними, ніж небажання залишати своїх друзів (усього 15,2%). Занепад значимості родинних зв'язків може стати однією з причин поширення міграційних думок серед молоді.

Наступне питання ми включили в анкету, щоб з'ясувати, який вид закордонної поїздки найбільш прийнятний для сучасної молоді. Цікавим виявилось те, що 45,8% відповіли – довготривалий контракт. Тобто найбільш привабливою для них є перспектива залишитися в іншій країні на великий термін і при цьому бути забезпеченими стабільним заробітком. Також респонденти мали можливість уписати свій варіант відповіді на це запитання, деякі скористалися цією можливістю й дописували «подорож», «туристичну поїздку». 21,6% відповіли, що їм би була прийнятна короткочасна робота за кордоном. Загалом у ході бесіди доповнювали: і щоб країну подивитися, і заробити грошей, але без наміру залишатися там остаточно.

Наступним блоком у нашій анкеті є міграційні плани та міграційна готовність молоді. Для виявлення міграційної готовності ми запропонували респондентам таке питання: «Чи вважаєте Ви, що сьогодні молода людина має спробувати поїздку за кордон?»

На це питання найбільше відповідей отримано «так» (варіант «а»). Тобто 93,1% опитаних вважають, що сьогодні молода людина має спробувати поїздку за кордон. Такі панівні уявлення свідчать про високу зацікавленість молоді в культурі інших країн, бажанні розширити свої знання про них. Але це може стати й дестабілізуючим для тих, хто сприймає такі

думки як «необхідність їхати за кордон кожній молодій людині».

Задля з'ясування ставлення молоді та юнацтва до можливостей реалізації своїх життєвих планів у майбутньому ми одержали такі результати відповідей: більшість (60,3%) вважають, що свої життєві плани вони змогли б краще реалізувати саме за кордоном. Тобто у своїй країні для переважної частини опитаних можливості самореалізації є обмеженими. Це суб'єктивне відчуття депривації своїх можливостей може згубно впливати на психіку молоді та бажання реалізуватися як особистість і професіонал за кордоном. Інша частина опитуваних (39,6%) вважають, що вони могли б «знайти себе» в Україні.

Для з'ясування панівної думки щодо майбутніх планів молоді та її міграційних намірів ми виявили, що респонденти обирали найбільшу кількість разів такі варіанти, як «с» («якщо з'явиться нагода отримати роботу за кордоном на вигідних умовах, то я, мабуть, поїду працювати за кордон» – 37,7%) і «b» («я хочу працювати в Україні, якщо умови й заробітна плата будуть мене влаштовувати» – 36,3%). Тобто в старшокласників та молоді є готовність змінити своє місце проживання на більш потенційно вигідне, але в молоді є також і сподівання, що заробітна плата й умови життя в Україні будуть відповідні їхнім побажанням у майбутньому. Як видно, саме економічні причини є тим стимулом, який спонукає молодь шукати кращого життя за кордоном. Із 135 чоловік тільки 26 відповіли, що вони планують жити й працювати в Україні, оскільки від кожного з нас залежить майбутнє країни.

Серед основних факторів, які можуть бути важливими під час прийняття рішення про виїзд з України, респонденти найбільшу кількість виборів віддали варіанту «рівень заробітної плати» (27,3%) та «економічна стабільність» (16,8%). Економічний чинник є одним із найпоширеніших при прийнятті рішення про міграцію в іншу країну, але нам цікаво дослідити ще ті чинники, які не стосуються рівня доходів громадян.

Можливість професійної самореалізації обрали 18% опитаних. Тобто молодь має недостатньо високу оцінку можливості працювати за спеціальністю у своїй країні. Професійна нереалізація може викликати занепокоєння та бажання реалізувати свої вміння, зайняти певне становище в соціумі за кордоном. Також 15,6% обрали «соціальну стабільність» як бажаний фактор, який вони можуть знайти в іншій країні.

Щодо соціального статусу, то статистична значимість цього зв'язку має високу достовірність (1% значимості). Для юнаків соціальний статус відіграє важливу роль. Існує бажання змінити, покращити свій статус шляхом влаштування свого життя в іншій країні. Таке

бачення свого майбутнього може бути наслідком оцінення соціального статусу у зв'язку з матеріальною винагородою за свою працю, а не її престижністю (адже більшість емігрантів працює не за спеціальністю). Отже, можна зробити висновок, що ставлення до міграції для значної частини молоді, що не має конкретних планів виїзду, будується на установках, провідним компонентом яких є бажання здобути престижний соціальний статус.

Також ми бачимо тісний зв'язок між міграційною готовністю й таким параметром, як раціональне ставлення до життя (на 1%-му рівні значимості), кореляції. Можна сказати, що юнаки свідомо та раціонально розглядають можливість потенційної міграції. Орієнтація на раціональне ставлення до життя вказує на те, що цінності юнаків, які мають міграційну готовність, загалом мають прагматичний напрям.

Активність позиції людини в ставленні до життєвих проблем, упевненість у наявності можливостей змінити ситуацію й здатність спланувати ці зміни вкрай важливі для розуміння реальних чинників міграції та її потенційного обсягу. Тому найважливішою детермінантою міграційного потенціалу є суб'єктивна оцінка вміння знаходити шляхи рішення проблем як життєвий орієнтир професійно-прагматичної групи цінностей (ступінь вірогідності – 5%).

Професійна орієнтація також має статистично значимий зв'язок із міграційною готовністю (1% значимості). Юнаки оцінюють професійні вміння як чинник, який відіграє суттєву роль у реалізації міграційного бажання.

Таким чином, виділена нами група професійно-прагматичних ціннісно-життєвих орієнтирів має тісний зв'язок із міграційною готовністю. Для юнаків цієї вибірки характерною є потреба в покращенні свого соціального статусу, орієнтація на здобуття корисних знань, умінь і навичок, а також спрямованість на працю. Ця особливість особистості разом із чинниками навколишнього середовища та можливостями може формувати міграційну готовність.

Два параметри – «індивідуальність» (1% значимості) та «почуття та емоції» (1% значимості) – з другої групи цінностей, які ми охарактеризували як цінності індивідуальності, показали статистичну значущість із показниками міграційної готовності. Індивідуальність як фактор, який впливає на формування міграційної готовності, має одне з вагомих значень. Набір індивідуально-своєрідних рис характеру, особливих поглядів, переконань, устремлень, здібностей прямо впливають на формування думок щодо можливої міграції.

Такий параметр, як почуття та емоції, також виявився статистично значимим щодо балів міграційної готовності. Юнаки цієї групи, оцінюючи цю характеристику, надають вагомого

значення емоційному компоненту людського життя. Можна сказати, що думки про міграцію юнаків мають не тільки раціональний складник, а й чуттєвий. Мрії про краще життя в іншій країні, благополучне майбутнє можуть бути наслідком не завжди об'єктивного перебільшення нерідко в бік позитиву, уявлення про країну, куди здійснюється чи планується виїзд.

Група соціальних цінностей має статистично-значимий зв'язок із параметрами, які є цікавими для аналізу. Ми бачимо, що така цінність, як віра в суспільство, отримала негативний кореляційний зв'язок із балами міграційної готовності (1% значимості). Значимість суспільства для потенційних мігрантів нівелюється, що може впливати на формування міграційної мобільності, адже людям, які не мають переконань щодо свого громадського обов'язку перед суспільством, державою, легше залишити свою країну задля особистих цілей. Можна зробити припущення, що в юнаків, які мають обернено-пропорційні показники за цим параметром, спостерігається недовіра до людей як частини суспільства. Більшою мірою для них є більш прийнятним правило «покладатися тільки на самого себе, на свої сили».

Цікавим фактором є також позитивний зв'язок із ціннісним параметром «сім'я» (1% статистичний значимості) Можна було передбачити, що для потенційних мігрантів значимість родинних зв'язків і сім'ї виявиться незначна, адже міграційна готовність передбачає можливість довгої розлуки або взагалі розриву родинних зв'язків назавжди. Але аналіз результатів відповідей наших респондентів вказує на високу значимість сім'ї як цінності. Тому можна сказати, що потенційна міграція може розглядатися як можливість позитивного впливу на членів сім'ї, покращення їхніх умов життя.

Естетичні почуття, які ми виділили в групу духовних цінностей, мають значимий зв'язок із міграційною готовністю (1% значимості). Юнаки прагнуть до знаходження таких умов життя, які б задовольняли їхні естетичні уподобання та смаки.

Отже, існує певний зв'язок ціннісно-життєвих орієнтацій юнаків із вираженістю міграційної готовності. Ми можемо охарактеризувати потенційного мігранта за характеристиками його ціннісного портрету. У дослідженні це юнак, який зацікавлений у покращенні свого соціального статусу, орієнтований на здобуття корисних знань, умінь і навичок, які б слугували більш успішній адаптації, спрямований на працю. У такого індивіда є переконання, що в складній ситуації він зможе активно діяти; віра в ефективність власних дій. Велике значення має набір індивідуальних рис, які можуть впливати на формування міграційної готовності, адже потрібно володіти великою енергією

і волею, щоб радикально змінити місце і спосіб свого життя. Значимість суспільства для потенційних мігрантів не велика.

Таким чином, можна зробити висновок, що ставлення опитаних респондентів до міграції є не тільки способом вирішення окремих, матеріальних проблем, а й включає низку інших, психологічних, чинників. Такий фактор, як набір певних ціннісних орієнтацій, може з більшою імовірністю сприяти формуванню міграційної готовності. Ми можемо побачити, що досліджувані, які в ході анкетування обирали відповіді, що вказують на їхню потенційну міграційну спрямованість, у більшості демонструють переважання прагматично-професійних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клочко В.Е. Психосинергетика: настоящее и будущее психологи. *Человек в психологии: ориентиры исследований в новом столетии* : материалы конференции. Караганда : Изд-во КарГУ, 2001. С. 101.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості. *Філософія, соціологія, психологія* : збірник наук. праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. Вип. 13. Ч. 1. С. 3–15.
3. Рыбаковский А.А. Миграция населения (вопросы теории). *Приложение к журналу «Миграция в России»*. Москва : ИСПИ РАН, 2003. С. 173–194.
4. Ровенчак О.А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків. *Вісник Львівського університету. Серія «Соціологічна»*. Львів, 2009. Вип. 3. С. 125–142.
5. Юдина Т.Н. Социология миграции НТМ : учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2006. 272 с.
6. Klochko V.E. Psihosinergitika: nastojashhee i budushhee psihologii. Psychosynergetics: present and future of psychology. *Chelovek v psihologii: orientiry issledovanij v novom stoletii* : materialy konferencii. Karaganda : Izd-vo KarGU, 2001. S. 101.